

logical measurements of value orientations of the educational space subjects. The phenomena of patriotism and value choice of Ukrainian society are considered. The empirical way was used to study the attitude of the subjects to the image of the patriot and the normative model of patriotic behavior, for which the method of semantic differential was used. According to the ideas of the respondents, the patriot is an interesting restrained person, neat in appearance. Such a person is perceived as a good professional, who is respecting human values, honest and serious, realistically evaluating the situation. He demonstrates his beliefs not with the help of "loud" statements; is perceived by other people as pleasant; has a certain level of material wealth, is delicate in relationships. In communicating with others, he is sincere, deeply understands the essence of the phenomena of reality, is useful in professional and social activities. The connection of this phenomenon with a set of personality traits and moral qualities of a person has been established. It is shown that European values are recognized by researched as a worthy example to follow and are a necessary condition for the normal functioning of society.

Keywords: value orientations, subjects of educational space, patriotism, semantic differential, objects of evaluation, European values.

Отримано 12.06.2019

УДК: 159.9:378

*Подшивайлов Федір Михайлович
Подшивайлова Лідія Іванівна*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ (за результатами емпіричного дослідження)

Подшивайлов Ф. М., Подшивайлова Л. І. Особливості мотиваційної сфери особистості студентів-психологів (за результатами емпіричного дослідження). У статті викладені результати комплексного дослідження мотиваційної сфери особистості сучасного студента-психолога. Методологічним базисом емпіричного дослідження виступила авторська модель, яка виходить з центрального положення мотиваційної сфери в структурі особистості. Мотиваційна сфера особистості розглядається як центр простору особистості, де перетинаються всі особистісні властивості, що визначають характер мотиваційних процесів, і який задає спрямованість, забезпечує стійкість, стабільність та цілісність особистості. Емпіричними показниками для дослідження були: емоційна спрямованість; адаптивність, особистісна тривожність, перфекціонізм; навчальна мотивація; локалізація контролю, мотивація досягнення (прагнення до успіху, страх невдач), ціннісні орієнтації та деякі інші. При цьому, перераховані показники не є вичерпними, вони швидше є прикладами того різноманіття психологічних явищ, які характеризують і визначають мотиваційну сферу особистості, впливають на її прояви.

Ключові слова: мотиваційна сфера особистості, модель мотиваційної сфери особистості, адаптивність, перфекціонізм, тривожність, ціннісні орієнтації, мотивація досягнення, локус контролю.

Подшивайлов Ф. М., Подшивайлова Л. И. Особенности мотивационной сферы личности студентов-психологов (по результатам эмпирического исследования). В статье изложены результаты комплексного исследования мотивационной сферы личности современного студента-психолога. Методологическим базисом эмпирического исследова-

довання виступила авторська модель, которая виходить із центрального положення мотиваційної сфери в структурі особистості. Мотиваційна сфера особистості розглядається як центр простору особистості, де перетинаються всі особистісні властивості, що визначають характер мотиваційних процесів, і який задає спрямованість, забезпечує стійкість, стабільність та цілісність особистості. Емпіричними показателями для дослідження були: емоційна спрямованість, адаптивність, особистісна тривожність, перфекціонізм; навчальна мотивація; локалізація контролю, мотивація досягнення (стремління до успіху, страх невдачі), ціннісні орієнтації та деякі інші. При цьому, перераховані показники не є виснажливими, вони скоріше є прикладами того багатоманіття психологічних явищ, які характеризують і визначають мотиваційну сферу особистості, впливають на її проявлення.

Ключові слова: мотиваційна сфера особистості, модель мотиваційної сфери особистості, адаптивність, перфекціонізм, тривожність, ціннісні орієнтації, мотивація досягнення, локус контролю.

Вступ. Початок ХХІ століття ознаменувався зростанням напруги у всіх сферах життя людини. Загроза безробіття, жорстка конкуренція на ринку праці, невизначеність та нестабільність суспільних процесів, глобалізація й віртуалізація в умовах тотального реформування та зростання конфліктів, зниження рівня загальної культури, бездуховність обумовили стрімке зростання у значній кількості населення потреби у кваліфікованій психологічній допомозі. Все це в свою чергу обумовлює посилення вимог до професіоналізму й особистості психолога, головною місією якого є підвищення психологічної культури населення, сприяння розвитку обдарованості у підростаючого покоління. Особливої актуальності при цьому набуває проблематика мотиваційної сфери, що забезпечує особистісну цілісність та індивідуальну неповторність людини.

Вихідні передумови. У попередніх дослідженнях нами на основі аксіоматичного підходу [1] було здійснено ґрунтовний аналіз цілої низки психологічних праць з психології мотивації, що дозволило певною мірою впорядкувати понятійну базу досліджуваного феномену [2] та теоретично обґрунтувати модель мотиваційної сфери особистості [3]. Мотиваційна сфера особистості розглядається нами як центр простору особистості, де перетинаються всі особистісні властивості, що визначають характер мотиваційних процесів, і який задає спрямованість, забезпечує стійкість, стабільність та цілісність особистості. Систематизація та структурування цілої низки мотиваційних феноменів дали можливість виділити чотири складові мотиваційної сфери особистості (орієнтаційну, мобілізаційну, актуалізаційну, реалізаційну), встановити функціональні зв'язки між ними і таким чином побудувати модель мотиваційної сфери особистості [4]. Описані теоретичні положення стали підґрунтям для планування, організації та проведення емпіричного дослідження особливостей мотиваційної сфери особистості з наступним кількісним аналізом одержаних результатів та їх якісною інтерпретацією.

Метою цієї статті є характеристика особливостей мотиваційної сфери особистості, виявлених за результатами емпіричного дослідження студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «особливість» розглядається нами як характерна, відмітна властивість. Особливості у психології є конкретним, частковим проявом, варіацією властивості як більш загального поняття. Зокрема, рівень прояву тієї чи іншої властивості часто являє собою психологічну особливість. Виділені на етапі теоретичного аналізу чотири складові мотиваційної сфери особистості студента: орієнтаційна, мобілізаційна, актуалізаційна та реалізаційна – забезпечили структуру емпіричного дослідження особливостей мотиваційної сфери особистості студента-психолога. З огляду на те, що всеохоплююче вивчення різноманітних проявів мотиваційної сфери особистості неможливе в межах одного емпіричного дослідження, для характеристики кожної складової було виділено окремі показники, які, на наш погляд, відображають змістові характеристики мотиваційної сфери особистості та є достатньо інформативними стосовно особливостей мотиваційної сфери особистості. Орієнтаційна складова представлена показником емоційної спрямованості (методика на визначення структури емоційної спрямованості за В. А. Семиченко); мобілізаційна – показниками адаптивності (методика «Самооцінка адаптивності» – модифікований варіант методики С. І. Болтівця), особистісної тривожності (методика визначення рівня особистісної тривожності за Ч. Д. Спілбергером, адаптація Ю. Л. Ханіна), організованості (тест «Ваша організованість» за Є. І. Комаровим), перфекціонізму (методика «Багатовимірна шкала перфекціонізму» за П. Хьюїттом та Г. Флеттом, адаптація І. І. Грачової); актуалізаційна – показниками учбової мотивації (методика «Мотивація навчання у ВНЗ» за Т. І. Ільїною) та мотивації навчально-професійної діяльності (методика на визначення мотивації професійної діяльності за К. Замфір у модифікації А. А. Реана); реалізаційна – показниками локалізації контролю (тест СЛК – суб'єктивної локалізації контролю, модифікація шкали Дж. Роттера С. Р. Панталеєвим, В. В. Століним), мотивації досягнення (методика вивчення мотивації досягнення цілі та успіху і методика вивчення мотивації уникнення невдач за Т. Елерсом), ціннісних орієнтацій (методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча).

Вибірку емпіричного дослідження склали 235 студентів-психологів I–IV курсів, з них 45 юнаків (19,15 %) та 190 дівчат (80,85 %) віком 16–22 роки.

Кількісна обробка даних здійснювалась за допомогою визначення середніх значень, відсоткових співвідношень, у результаті чого було виявлено наступні особливості мотиваційної сфери студентів-психологів.

Вивчення *орієнтаційної* складової мотиваційної сфери особистості ускладнюється тим, що її утворюють здебільшого вроджені, малоусвідомлювані явища, або такі, що витіснені психікою особистості в процесі життєдіяльності у сферу неусвідомлюваного. Для дослідження неусвідомлюваної сфери психіки у сучасній класичній психології фактично відсутній психодіагностичний інструментарій, який би давав можливість застосувати методи статистичної обробки даних для класичного наукового обґрунтування висновків. Тому у нашому дослідженні особливості орієнтаційної складової мотиваційної сфери особистості вивчались за допомогою методики на визначення

структури емоційної спрямованості. Одержані за цією методикою результати відображають великий вплив індивідуального, а не групового чинника (середні ранги кожної емоції досить близькі між собою за рахунок того, що різні досліджувані присвоювали певним емоціям кардинально різні ранги). Це дещо зменшує точність визначення середньостатистичної емоційної спрямованості представників вибірки. Проте, певну інформацію вдалось узагальнити та побудувати середньостатистичну ієрархію в наданні переваги студентами-психологами окремій спрямованості: перше місце – комунікативні емоції із середнім показником 5,95 балів; друге – гедоністичні (5,40 балів); третє – альтруїстичні (5,39 балів); четверте – праксичні (5,15 балів); п'яте – глоричні (4,82 балів); шосте – естетичні (4,03 балів); сьоме – акізитивні (3,96 балів); восьме – романтичні (3,82 балів); дев'яте – гностичні (3,66 балів); десяте – пугнічні (2,81 балів).

Пугнічні емоції, пов'язані з отриманням задоволення від боротьби, стоять на останньому місці. Це може свідчити про нелюбов та небажання студентів-психологів конкурувати зі своїми одногрупниками у процесі оволодіння професією. Запроваджена у закладах вищої освіти рейтингова система оцінювання знань підштовхує студентів до конкуренції між собою. Нелюбов до жорсткої конкуренції, можливо, і є одним з чинників, що знижує навчальну мотивацію студентів. Високий ранг гедоністичних емоцій також не сприяє мотивації до навчання в умовах кредитно-модульної системи. Особи з гедоністичною спрямованістю намагаються уникати місць і ситуацій, де їм некомфортно – а нашим досліджуваним некомфортно в умовах боротьби, яка їм нав'язується тим чи іншим способом в ситуації, наприклад, рейтингової системи оцінювання знань студентів. Зокрема, на фактор негативного впливу суперництва і конкуренції на успішність творчої діяльності та творчості учнів вказує С. О. Сисоева у своїй праці «Основи педагогічної творчості» [5]. Акізитивні емоції, пов'язані з любов'ю до накопичення, знаходяться в кінці списку емоційних переваг, а в умовах кредитно-модульної системи бажано «любити» накопичувати бали – чим більше балів, тим успішнішим студентом тебе будуть вважати. Для студентів-психологів акізитивна спрямованість не характерна, наші спостереження також підтверджують, що вони не схильні вести підрахунок балів за свої навчальні досягнення з великої кількості навчальних предметів. Гностичні емоції знаходяться на передостанньому місці, що зовсім не відповідає соціальній ролі студента закладу вищої освіти та не узгоджується з професіограмою та психограмою спеціаліста з психології, де велике значення надається спрямованості психолога на пізнання внутрішнього світу людини, що є більш складним явищем порівняно з процесом природничого пізнання.

Для поглибленого вивчення взаємозв'язку емоційних переживань у структурі емоційної спрямованості було здійснено кореляційний аналіз. Більшість коефіцієнтів кореляцій між рангами різних емоцій є або незначущими, або невеликими за силою. Досить цікавими виявились наступні достатньо сильні чотири кореляції, статистично значущі на рівні $p \leq 0,01$: між рангом

гедоністичних емоцій та рангом гностичних емоцій виявлено обернену кореляцію ($r = -0,30$); між рангом комунікативних емоцій та рангом романтичних емоцій також обернена кореляція ($r = -0,29$); між рангом комунікативних емоцій та рангом глоричних емоцій обернена кореляція ($r = -0,27$); між рангом естетичних емоцій та рангом праксичних емоцій подібна до попередньої кореляція ($r = -0,27$) [8].

Аналіз результатів дослідження адаптивності, особистісної тривожності, організованості, перфекціонізму як показників *мобілізаційної* складової мотиваційної сфери особистості виявив наступні особливості у студентів-психологів.

Середнє значення рівня адаптивності досліджуваних дорівнює 29,17 балів, що відповідає помірному рівню адаптивності. Низький рівень адаптивності виявлено у 14,04 % студентів, 60,43 % досліджуваних мають середній рівень, і лише 25,53 % майбутніх психологів мають високий рівень адаптивності, тобто переважна більшість студентів має середній рівень адаптивності. Як зазначає О. А. Прищепа, процеси адаптації необхідно пов'язувати не стільки з явищем пристосування, скільки з процесом розвитку, під час якого відбувається переосмислення життєвої позиції, переоцінка цінностей, вибір адекватної стратегії поведінки та самовдосконалення [6]. Особливого значення проблема адаптації набуває стосовно студентів-психологів, тому що адаптивність є ознакою особистісної зрілості, а особистісна зрілість – найнеобхідніша якість для практикуючого психолога.

Середнє значення рівня особистісної тривожності досліджуваних дорівнює 46,49 балів, що відповідає межі між середнім та високим рівнем особистісної тривожності, який починається з 46 балів. Низький рівень особистісної тривожності зафіксовано лише у 2,13 % досліджуваних, середній – у 54,47 % студентів, високий – у 43,40 % майбутніх психологів. Особистісна тривожність, хоч і має під собою фізіологічно вроджену основу (властивості нервової системи), розвивається в результаті дії соціальних факторів [7], тому переважання високого рівня особистісної тривожності свідчить про те, що майбутні психологи перебувають у несприятливих для їх особистості соціальних умовах.

Середнє значення рівня організованості у досліджуваних дорівнює 44,76 балів, що відповідає низькому рівню. У 53,62 % студентів-психологів виявлено низький рівень організованості, у 39,57 % – середній, і лише 6,81 % досліджуваних мають високий рівень організованості. Занепокоєння викликає великий відсоток неорганізованих студентів у вибірці студентів-психологів, оскільки професійна діяльність психолога вимагає надзвичайно високого рівня дисциплінованості та організованості.

Середнє значення рівня загального перфекціонізму у досліджуваних дорівнює 174,89 балів, що відповідає середньому рівню. Низький рівень загального перфекціонізму виявлено у 30,21 % студентів-психологів, середній – у 50,21 % представників вибірки, високий – у 19,58 % досліджуваних.

Середнє значення рівня перфекціонізму, орієнтованого на себе (ПОС), у досліджуваних дорівнює 66,11 балів, що знаходиться у межах середнього

рівня. Низький рівень перфекціонізму, орієнтованого на себе, виявлено у 22,55 % студентів-психологів, середній – у 33,62 % представників вибірки, високий – у 43,83 % досліджуваних.

Середнє значення рівня перфекціонізму, орієнтованого на інших (ПОІ), у досліджуваних дорівнює 53,55 балів, що також знаходиться у межах середнього рівня. Низький рівень перфекціонізму, орієнтованого на інших, виявлено у 48,51 % студентів-психологів, середній – у 37,45 % представників вибірки, високий – у 14,04 % досліджуваних.

Середнє значення рівня соціально приписаного перфекціонізму (СПП) у досліджуваних дорівнює 55,23 балів, що також знаходиться у межах середнього рівня. Низький рівень соціально приписаного перфекціонізму виявлено у 41,70 % студентів-психологів, середній – у 39,57 % представників вибірки, високий – у 18,73 % досліджуваних.

Середньостатистичний профіль перфекціонізму досліджуваних виглядає наступним чином: ПОС > ПОІ > СПП. Це означає, що досліджувані більшою мірою висувають вимоги до себе, а не до інших, і, в свою чергу, не вважають, що до них висувають завищені вимоги. Низький рівень перфекціонізму призводить до поверхневого, безвідповідального ставлення до навчання, високий – також виконує негативну функцію: перфекціоністи часто не вкладаються у необхідні терміни виконання завдань.

Особливості *актуалізаційної* складової мотиваційної сфери студентів-психологів вивчались, як було зазначено вище, за показниками учбової мотивації та мотивації навчально-професійної діяльності.

Методика «Мотивація навчання у ВНЗ» (за Т. І. Ільїною) дала можливість виявити наступну інформацію про особливості учбової мотивації: про загальний рівень учбової мотивації, про рівень прояву мотиву отримання знань, мотиву оволодіння професією, мотиву отримання диплома. Середнє значення загальної учбової мотивації у досліджуваних дорівнює 18,56 балів, що відповідає середньому рівню. Низький рівень загальної учбової мотивації виявлено у 8,94 % студентів-психологів, середній – у 57,87 % майбутніх психологів, високий – у 33,09 % досліджуваних.

Середнє значення прояву мотиву отримання знань у досліджуваних дорівнює 5,82 балів, що знаходиться у межах середнього рівня. Низький рівень прояву мотиву отримання знань виявлено у 14,89 % студентів-психологів, середній – у 22,98 % досліджуваних, високий – у 62,13 % майбутніх психологів.

Середнє значення прояву мотиву оволодіння професією у досліджуваних дорівнює 6,13 балів, що знаходиться у межах середнього рівня. Низький рівень прояву мотиву оволодіння професією виявлено у 13,62 % майбутніх психологів, середній – у 37,87 %, високий – у 48,51 % досліджуваних.

Середнє значення прояву мотиву отримання диплома у досліджуваних дорівнює 6,61 балів, що знаходиться у межах середнього рівня. Низький рівень прояву мотиву отримання диплома виявлено у 24,68 % студентів-психологів, середній – у 35,74 %, високий – у 39,58 % досліджуваних.

Як бачимо із вищезазначених середніх значень показників, учбова мотивація досліджуваних представлена домінуванням провідного мотиву навчання у закладі вищої освіти – отримання диплома. На другому місці знаходиться мотив оволодіння професією, на останньому – отримання знань. Ця тенденція є досить негативною, вона засвідчує посилення формальної сторони навчання за рахунок змістової. Н. В. Альохіна, що у своїх дослідженнях отримала подібні дані, слушно вказує, що у сучасних суспільно-політичних умовах цінністю стають не знання та освіта, а документ про одержання освіти [8].

За допомогою застосування методики «Визначення мотивації професійної діяльності» (за К. Замфір у модифікації А. А. Реана) було одержано наступні дані про рівні внутрішньої мотивації, зовнішньої позитивної та зовнішньої негативної мотивації. Середнє значення внутрішньої мотивації у досліджуваних дорівнює 4,62 балів, що відповідає високому рівню. Низький рівень внутрішньої мотивації не виявлено у жодного студента, середній – виявлено у 27,66 % майбутніх психологів, високий – у 72,34 % досліджуваних.

Середнє значення зовнішньої позитивної мотивації у досліджуваних дорівнює 3,79 балів, що відповідає середньому рівню. Низький рівень зовнішньої позитивної мотивації виявлено у 24,68 % студентів, середній – у 60,00 % майбутніх психологів, високий – у 15,32 % досліджуваних.

Середнє значення зовнішньої негативної мотивації у досліджуваних дорівнює 2,83 балів, що відповідає низькому рівню. Низький рівень зовнішньої негативної мотивації виявлено у 84,68 % студентів, середній – у 12,34 % майбутніх психологів, високий – у 2,98 % досліджуваних.

Щодо мотивації професійної діяльності оптимальним вважається той випадок, коли показник зовнішньої негативної мотивації не переважає показник зовнішньої позитивної та внутрішньої мотивації, що і спостерігається майже у всіх наших досліджуваних (домінування у студентів-психологів внутрішньої мотивації навчально-професійної діяльності, зовнішня позитивна мотивація знаходиться на другому місці, зовнішня негативна на останньому). Такі результати свідчать, що мотивування майбутніх психологів до навчання заохоченням чи покаранням є малоефективним.

Реалізаційна складова мотиваційної сфери особистості досліджувалася за показниками локалізації контролю, мотивації досягнення, ціннісних орієнтацій, у результаті чого було виявлено наступні особливості мотиваційної сфери студентів- психологів.

Середнє значення інтернальності локусу контролю досліджуваних дорівнює 16,77 балів, що відповідає інтернальному локусу контролю. Низький рівень інтернальності (екстернальний локус контролю) виявлено у 5,53 % студентів, 31,49 % досліджуваних мають середній рівень інтернальності (амбівалентний локус контролю), 62,98 % майбутніх психологів мають високий рівень інтернальності. Звертає на себе увагу факт переважання у майбутніх психологів інтернальності порівняно з екстернальністю. Інтернальний локус контролю зазвичай дослідниками вважається позитивним [9], проте тут є пе-

вні застереження. Люди з відчутно інтернальним локусом контролю надмірно схильні до саморефлексії, і навіть самозвинувачення.

Середнє значення мотивації досягнення успіху у досліджуваних дорівнює 16,02 балів, що відповідає межі переходу від середнього до високого рівня. Низький рівень мотивації досягнення успіху виявлено у 8,51 % студентів, середній – у 47,23 % майбутніх психологів, високий – у 44,26 % досліджуваних.

Середнє значення мотивації уникнення невдач у досліджуваних дорівнює 13,66 балів, що відповідає середньому рівню. Низький рівень мотивації уникнення невдач виявлено у 25,11 % студентів, середній – у 48,51 % майбутніх психологів, високий – у 26,38 % досліджуваних. Більш глибокий аналіз особливостей мотивації досягнення студентів-психологів представлено в одній з попередніх наших публікацій [10].

Аналіз результатів вивчення ціннісних орієнтацій дав можливість побудувати середньостатистичну ієрархію в наданні переваги студентами-психологами певній цінності. Ієрархія термінальних цінностей наступна: перше місце – «здоров'я» із середнім показником 10.52 балів; друге – «любов» (10,19 балів); третє – «активне діяльне життя» (9,81 балів); четверте – «наявність гарних і вірних друзів» (9,52 балів); п'яте – «цікава робота» (9,27 балів); шосте – «впевненість у собі» (9,07 балів); сьоме – «життєва мудрість» (8,96 балів); восьме – «щасливе сімейне життя» (8,71 балів); дев'яте – «матеріально забезпечене життя» (8,66 балів); десяте – «розвиток» (8,40 балів); одинадцяте – «свобода» (8,28 балів); дванадцяте – «краса природи і мистецтва» (8,21 балів); тринадцяте – «розваги» (7,67 балів); чотирнадцяте – «продуктивне життя» (7,60 балів); п'ятнадцяте – «суспільне визнання» (7,56 балів); шістнадцяте – «пізнання» (7,34 балів); сімнадцяте – «творчість» (7,24 балів); вісімнадцяте – «щастя інших» (6,80 балів).

Як бачимо, на перших місцях стоять такі термінальні цінності, як «любов» (I ранг), «здоров'я» (II ранг), «активне діяльне життя» (III ранг). Подібні дані були отримані Н. О. Антоною на вибірці студентів III–V курсів психологічних спеціальностей, причому не спостерігались значні відмінності у системі ціннісних орієнтацій між студентами з високим рівнем професійної мотивації та студентами з її низьким рівнем. У дослідженні Н. О. Антоною, як і в нашому, виявлено, що у студентів-психологів цінності «активне діяльне життя», «здоров'я», «любов» стоять на верхніх позиціях, в той час як естетичні цінності – близькі до кінця списку [11].

Для студентів-психологів схожі дані було отримано і в дослідженнях М. С. Ятчук (зокрема було виявлено, що перші позиції у системі ціннісних орієнтацій займають цінності «любов», «щасливе сімейне життя»). М. С. Ятчук для порівняння продіагностувала ціннісні орієнтації курсантів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України і виявила суттєві відмінності у системі ціннісних орієнтацій та її динаміці у студентів-психологів та курсантів. У студентів-психологів спостерігається зростання значимості цінностей особистісного життя та міжособистісного спілкування

впродовж навчання, в той час як для курсантів такі цінності не мають великої значимості й упродовж навчання стають ще менш значимими [12].

Дещо дивним виглядає для студента-психолога ставити на останні місця «творчість», «щастя інших», «пізнання». До речі, аналогічні дані було отримано в дослідженні І. І. Шлімакової та О. П. Могилевець стосовно студентів-психологів інших університетів, де також майбутні психологи не переймаються творчістю, щастям інших та пізнанням [13]. За даними цих дослідників, чільне місце у студентів-психологів займає цінність «цікава робота». Ми отримали майже аналогічні дані, ранг цінності «цікава робота» знаходиться на п'ятому місці. Співпадання результатів багатьох незалежних досліджень, проведених у різних закладах вищої освіти свідчать про наявність специфічної системи ціннісних орієнтацій, що притаманна пересічному студенту-психологу.

Ієрархія інструментальних цінностей наступна: перше місце – «життєрадісність» із середнім показником 10,33 балів; друге – «вихованість» (9,82 балів); третє – «незалежність» (9,74 балів); четверте – «чесність» (9,36 балів); п'яте – «освіченість» (9,03 балів); шосте – «чуйність» (9,01 балів); сьоме – «широта поглядів» (8,66 балів); восьме – «відповідальність» (8,59 балів); дев'яте – «акуратність» (8,33 балів); десяте – «тверда воля» (8,21 балів); одинадцяте – «раціоналізм» (8,20 балів); дванадцяте – «сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів» (8,16 балів); тринадцяте – «дисциплінованість» (8,09 балів); чотирнадцяте – «самоконтроль» (8,01 балів); п'ятнадцяте – «високі запити» (7,92 балів); шістнадцяте – «терпимість» (7,55 балів); сімнадцяте – «ефективність у справах» (7,16 балів); вісімнадцяте – «непримиримість до недоліків у собі та інших людях» (6,83 балів).

Як бачимо, на перших місцях стоять інструментальні цінності «життєрадісність» (І ранг), «вихованість» (ІІ ранг), «незалежність» (ІІІ ранг). Прагнення незалежності часто свідчить про наявність усвідомлення залежності, що характерним є здебільшого для підлітків, а не для дорослих людей.

«Ефективність у справах» та «терпимість» на останніх місцях дещо розходиться з етичними вимогами до професійної діяльності психолога стосовно добросовісності та толерантності. Ця ситуація певною мірою компенсується тим, що цінність «непримиримість до недоліків у собі та інших людях» знаходиться також на останньому місці.

Висновки. Отже, аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє виділити наступні особливості мотиваційної сфери студентів-психологів. Емоційна спрямованість як показник орієнтаційної складової мотиваційної сфери досліджуваних характеризується тим, що на перших місцях знаходяться «комунікативні», «альтруїстичні», «гедоністичні» емоції, на останніх – «пугнічні», «естетичні», «гностичні». Це свідчить про те, що для студентів-психологів найбільше емоційне задоволення приносить спілкування, допомога людям та комфорт, а найменше – боротьба, краса та пізнання.

Особливістю мобілізаційної складової мотиваційної сфери студентів-психологів є середній рівень адаптивності, а також середній рівень як загаль-

ного перфекціонізму, так і окремих його складових. Рівень особистісної тривожності зафіксовано у майбутніх психологів на рівні вище середнього. Більшість студентів-психологів мають низький рівень організованості.

В актуалізаційній складовій мотиваційної сфери у студентів-психологів виявлено домінування внутрішньої мотивації навчально-професійної діяльності, на другому місці знаходиться зовнішня позитивна мотивація, на останньому – зовнішня негативна. Провідним мотивом навчання у закладі вищої освіти для майбутніх психологів є отримання диплома, на другому місці знаходиться мотив оволодіння професією, на останньому – отримання знань.

Особливостями реалізаційної складової мотиваційної сфери студентів-психологів є наступне. Переважна більшість майбутніх психологів схильна покладати відповідальність за все, що відбувається, на себе, а не на інших людей чи незалежні обставини (тобто мають інтернальний локус контролю). Мотивація досягнення успіху та мотивація уникнення невдач знаходяться на середньому рівні. За середньогруповим рангом цінностей, яким майбутні психологи надають перевагу, на перших місцях стоять такі термінальні цінності, як «любов», «здоров'я», «активне діяльне життя», на останніх – «пізнання», «творчість», «щастя інших». Інструментальними цінностями, якими студенти-психологи керуються у житті, є «життєрадісність», «вихованість», «незалежність», при цьому на останніх місцях знаходиться «терпимість», «ефективність у справах», «непримиримість до недоліків у собі та інших людях».

Перспективи подальших досліджень полягають у тому, що виявлені особливості мотиваційної сфери студентів-психологів можуть спонукати до пошуку нових емпіричних показників мотиваційної сфери особистості, сприяти визначенню системоутворювальних факторів як кожної з чотирьох складових, так і мотиваційної сфери особистості в цілому. Досліджені особливості дають можливість у перспективі побудувати інтегральний мотиваційний профіль особистості студента-психолога, а за індивідуальними показниками мотиваційної сфери особистості кожного студента – будувати його індивідуальний мотиваційний профіль, який стане підґрунтям для науково обґрунтованого управління розвитком обдарованості особистості в умовах освітнього середовища. Глибокий аналіз особливостей мотиваційної сфери та кореляційних зв'язків між її показниками може обумовити постановку задачі виявлення синергії мотиваційних процесів особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подшивайлова Л. І. Аксиоматичний підхід як засіб подолання понятійної невизначеності у психології / Л. І. Подшивайлова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Серія «Психологічні науки». – Т. 2. – Вип. 5. – Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. – С. 229–233.
2. Подшивайлов Ф. М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття мотиваційної сфери особистості / Федір Михайлович Подшивайлов // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 10 (41). – С. 19–23.
3. Подшивайлов Ф. М. Теоретичне обґрунтування моделі мотиваційної сфери особистості / Федір Михайлович Подшивайлов // Актуальні проблеми

- психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2017. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 23. – С. 248–263.
4. *Подшивайлов Ф. М.* Модель мотиваційної сфери особистості / Федір Михайлович Подшивайлов // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – № 11 (54). – С. 39–43.
  5. *Сисоєва С. О.* Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
  6. *Прищепя О. А.* Адаптація особистості як проблема психологічної науки / О. А. Прищепя // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 6. – К., 2010. – С. 308–316.
  7. *Современный психологический словарь* / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: АСТ; СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 290 с.
  8. *Альохіна Н. В.* Дослідження мотивації навчання у вищому навчальному закладі / Н. В. Альохіна // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 6. – К., 2010. – С. 7–14.
  9. *Подольяк Л. Г.* Психологія вищої школи: практикум / Л. Г. Подольяк, В. І. Юрченко. – К.: Каравела, 2008. – 336 с.
  10. *Подшивайлов Ф. М.* Соотношение мотивации достижения успеха и мотивации избегания неудач: от биполярности в теории к квадриполярности на практике / Федор Михайлович Подшивайлов // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2014. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 20. – С. 284–293.
  11. *Антонова Н. О.* Особливості професійної мотивації студентів психологічного факультету / Н. О. Антонова // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. В. О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 22–33.
  12. *Ятчук М. С.* Порівняння динаміки змін особистості курсантів і студентів вищих навчальних закладів МВС України в процесі навчання / М. С. Ятчук // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 447–455.
  13. *Шлімакова І. І.* Динаміка змін професійно-значимих ціннісних орієнтацій практичних психологів / І. І. Шлімакова, О. П. Могилевець // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 9–13.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Podshyvailova L. I.* Aksiomatychnyi pidkhid yak zasib podolannia poniatiinoi nevyznachenosti u psykholohii / L. I. Podshyvailova // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho : zbirnyk naukovykh prats / za red. S. D. Maksymenka, N. O. Yevdokymovoi. – Seriya «Psykhologichni nauky». – T. 2. – Vyp. 5. – Mykolaiv : MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2010. – S. 229–233.
2. *Podshyvailov F. M.* Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia poniattia motyvatsiinoi sfery osobystosti / Fedir Mykhailovych Podshyvailov // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – 2015. – № 10 (41). – S. 19–23.
3. *Podshyvailov F. M.* Teoretychne obgruntuvannia modeli motyvatsiinoi sfery osobystosti / F. M. Podshyvailov // Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – K.: Vydavnytstvo «Feniks», 2017. – T. XII. Psykhologhiia tvorchosti. – Vypusk 23. – S. 248–263.
4. *Podshyvailov F. M.* Model motyvatsiinoi sfery osobystosti / F. M. Podshyvailov // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – 2016. – № 11 (54). – S. 39–43.
5. *Sysoieva S. O.* Osnovy pedahohichnoi tvorchosti / S. O. Sysoieva. – K.: Milenium, 2006. – 346 s.

6. Pryshchepa O. A. Adaptatsiia osobystosti yak problema psykholohichnoi nauky / O. A. Pryshchepa // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – Т. KhII. – Ch. 6. – К., 2010. – S. 308–316.
7. Sovremennyi psykholohycheskyi slovar / sost. y obshch. red. B. G. Meshcheriakov, V. P. Zynchenko. – М.: AST; SPb.: PRAIM-EVROZNAK, 2007. – 290 s.
8. Alokhnina N. V. Doslidzhennia motyvatsii navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi / N. V. Alokhnina // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. – Т. KhII. – Ch. 6. – К., 2010. – S. 7–14.
9. Podoliak L. H. Psykholohiia vyshchoi shkoly : praktykum / L. H. Podoliak, V. I. Yurchenko. – К.: Karavela, 2008. – 336 s.
10. Podshyvailov F. M. Sootnoshenye motyvatsyy dostyzheniya uspekha y motyvatsyy yzbehanyia neudach: ot bypoliarnosti v teoryi k kvadrypoliarnosti na praktyke / Fedor Mykhailovych Podshyvailov // Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – К. : Vydavnytstvo «Feniks», 2014. – Т. XII. Psykholohiia tvorchosti. – Vypusk 20. – S. 284–293.
11. Antonova N. O. Osoblyvosti profesiinoi motyvatsii studentiv psykholohichnoho fakultetu / N. O. Antonova // Aktualni problemy psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. V. O. Moliako. – Т. 12. – Vyp. 10. – Ch. II. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2010. – S. 22–33.
12. Yatchuk M. S. Porivniannia dynamiky zmin osobystosti kursantiv i studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy v protsesi navchannia / M. S. Yatchuk // Aktualni problemy psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. V. O. Moliako. – Т. 12. – Vyp. 10. – Ch. II. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2010. – S. 447–455.
13. Shlimakova I. I. Dynamika zmin profesiino-znachymykh tsinnisnykh oriientsatsii praktychnykh psykholohiv / I. I. Shlimakova, O. P. Mohylevets // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2013. – № 9. – S. 9–13.

Podshyvailov F. M., Podshyvailova L. I. The features of psychology students motivational sphere (by the empirical research results). The article presents the results of a modern psychology students' personality motivational sphere comprehensive study. The methodological basis of the empirical research was the author's model, which emerges from the central position of the motivational sphere in the personality structure. The motivational sphere of the personality is considered as the personality space center, where all personal characteristics that determine the nature of the motivational processes intersect, and which sets the direction, ensures the stability and integrity of the personality. Systematization and structuring of a number of motivational phenomena made it possible to identify four components of the motivational sphere of the personality (orientation, mobilization, actualization and realization components), to establish functional links between them and thus build a model of the motivational sphere of the personality. The described theoretical positions became the basis for planning, organizing and conducting an empirical study of the personality motivational sphere peculiarities with the subsequent quantitative analysis of the obtained results and their qualitative interpretation. Empirical indicators for the study were: emotional orientations; adaptability, personal anxiety, perfectionism; learning motivation; control localization, achievement motivation (success orientation, fear of failure), value orientations and some others. At the same time, the listed indicators are not exhaustive, they are rather examples of the variety of psychological phenomena that characterize and define the motivational sphere of a person, affect its manifestations.

Keywords: motivational sphere of personality, model of motivational sphere of personality, adaptability, perfectionism, anxiety, value orientations, achievement motivation, locus of control.

Отримано 2.05.2019